

ДРАГОМИР ДРАШКОВИЋ*

РЕКОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ПОЛИТИКЕ У ОБЛАСТИ НАУКЕ

1. *Нова ситуација — ка смањењу неизвесности*

Комитет за науку и технологију у влади Б. Микулића учинио је доступним научној и другој јавности солидан елаборат о научном и технолошком развоју. Тај елаборат ваља имати у виду. Не због Владе, него пре свега због идеја које су са становишта изазова за науку релевантне. Међутим, те идеје су артикулисале неке битне циљеве научног и технолошког развоја у датим демографским, економским, територијалним и државним приликама СФРЈ. Сада је ситуација у СРЈ сасвим нова и другачија. У том смислу: а) смањена је демографска маса, б) прекинута комплементарност појединих република које су се отцепиле, в) промењена институционална структура битних фактора (наука, образовање, материјална основа производње), г) наметнути нови елементи поделе рада унутар СРЈ и ужег и ширег окружења.

Нова ситуација, а рекли бисмо и нова државна организација са радикално измењеним *начином и односима производње* траже реконцептуализацију политике (циљева) у области науке и, шире, у *производњи идеја* и њиховој апликацији (провери, операционализацији, и сл). Разлоге не треба наводити јер су евидентни. Променили су се сви фактори развоја, услови њихове *комбинације*, социјални и економски оквир деловања и могућих ефеката, деловање чиниоца окружења, као и читав комплекс друштвених односа у институцијама науке, образовања и производње.

Сваки приступ и могућа оцена о потреби реконцептуализације политике (циљева) у области науке ваља да имају темељну парадигму: *смањење неизвесности*. То ће рећи да код одређивања циљева научне политике, или прецизније, политике у области науке ваља предлагати такве моделе са применама

* Проф. др Драгомир Драшковић, Природно-математички факултет Београд.

које смањују ентропију у комбинацији фактора развоја и реализације циљева.¹

Наведене идеје, како сам их разумео путем егзактне контроле фактора развоја и деловања, сужавају ентропичне процесе или тенденције. За нашу тему то би значило: *смањење неизвесности у разумевању демографског, институционалног, организацијског, друштвеног или социолошког у најширем смислу речи, и фактора окружења.*

Тако се могу добити релевантне претпоставке за прецизније, да не кажем прецизно, дефинисање циљева научне политике који, наравно, субсумирају претпоставку да ће таква политика бити *незаобилазно полазиште за све друге политике и њихове циљеве.* Тако смислена политика у области научног рада и производње идеја на научним основама може бити, ако још увек делују рационални фактори у држави и друштву, важна залога друштвеног и хуманог развоја.

Иницијатива Црногорске академије наука и умјетности да ову проблематику разматра делује попут „привићења“, или „задатости привићења“. Зашто? Друштво је у кризи у свим његовим сегментима. Свеколики ефекти и резултати деценијског развоја редуцирани су на најгори могући начин — путем тираније страначко-политичких идеја и идеологија. Рационално је у многим областима друштва и људских акција заменило ирационално и идеолошко у његовом најгорем смислу. То је део социопсихолошке климе. Али, исто тако промењени су сви остали фактори који сада траже *нове рационалности* у више слојно-конфликтној ситуацији у друштву и држави. Смирена и смислена расправа о политици у области науке, или у области производње научних идеја, делује попут средстава за умирење, или еликсир девалвације острашћености различитих врста и извора.

2. Могући елементи приступа

Пре дефинисања циљева-етапних и стратегијских, као оквира за развој свих области научног рада ваља оценити битне факторе који утичу на рационално дефинисану политику у области научног рада. У том смислу предлажемо следеће:

а) *Демографски фактори*: како демографски фактори (обим становништва, структура становништва-полна, старосна, образовна и професионална, регионална структура и распоред становништва) могу утицати на развој науке, али и на дефинисање етапних и стратегијских циљева политике у области научног рада и производње научних идеја. Некад је проф. др Млабеновић, у својој књизи „Наука у малој земљи“ фактички указивао на ту чињеницу, или скуп чињеница у смислу смањења мегаломанија различитих врста.

¹ Интересантне идеје у области синергије развија сада у Бгд-у група: др М. Синђић, Босанац и сарадници.

б) *Институционални фактори*: Без обзира на све недостатке и збрке у развоју науке у СФРЈ, као и низ нерационалности (неколико нуклеарних института), ваља проценити: 1. Квалитет институционалне структуре научних организација у СРЈ; 2. Адекватност регионалног распореда те структуре у односу на досадашње ефекте, могућности и друге рационалне критерије; 3. Функционалност институција у односу на демографске потенцијале и структуре, искоришћеност кадровских потенцијала у применама, способност окружења (различитих типова организација) да операционализују и евентуално брзо трансферишу нове идеје и решења); способност датих институција у области науке да „пробијају“ регионалне, националне и државне границе са становишта квалитета и других компаративних предности (патенти и сл.); 4. Значај институција за сваколико биће народа, државе, грађана (негде ће се то назвати *национално биће*, што ми се још увек чини категоријом минулог стања свести пред новим цивилизацијским изазовима, али то како му драго) у датим државно-правним оквирима; 5. Однос и квалитет односа „цивилне науке“ и науке у војно-индустријском комплексу тј. комплементарност и квалитет веза између тих врста институција у смислу функционизације војноиндустријског комплекса за „широку потрошњу“;

Наравно, може се даље развијати питање критичке валоризације институционалних фактора, као на пример у смислу конкурентности тих фактора у односу на уже и шире окружење, питање организацијске ефикасности институција у науци да се трансформишу на ове пројекте, повежу и користе своје компаративне или регионалне предности, што, наравно, приликом детаљне елаборације политике у области научног рада постаје посао експерата;

в) *Социолошки фактори*: У ову групу фактора, пре свега илустрације ради, можемо набројати: 1. Однос традиције и иновација у научним организацијама, 2. Традиција тимског рада и ступањ унутрашње кохезије и интеграције научних тимова у појединим областима и гранама науке; 3. Квалитет међуљудских односа и коефицијент флукутабилности кадрова у научним институцијама, те оцена тог коефицијента; 4. Традиционални модели стимулације научног рада (претворени готово у навику) у појединим секторима и институцијама од стране државе, друштвених или производних организација; 5. Облици стимулација промоције кадрова у науци, традиционални „прозори у свет“, стимулација статусних решења научних радника, проблем *мере* тих стимулација „због отпора социјалног окружења“, 6. Општи оквири слободе стваралаштва, производње идеја и „организоване“ сумње у датом социјалном и друштвеном контексту, и 7. Начин употребе и квалитет коришћења резултата научног рада са становишта хуманизације односа и хуманизације комбинације фактора друштвеног развоја.

г) *Фактори окружења*: Фактори окружења могу се операционално разумети као *интерни и екстерни*. У интерне се могу сврстати претходни фактори на које смо указали, а на екстерне факторе који су испољени у државно-правном смислу, па као такви у извесном смислу и отуђени. Као да је реч о неким „дипломатским аспектима“, кад се ради о екстерним факторима. Прво је питање како их користити „у функцији домаћег научног развоја“. Друго. Како амортизовати евентуалне конкурентске ефекте или намере које могу да девалвирају одребене предности домаће науке. Како се „рачунање“ са интерним и екстерним факторима може ставити у функцију остваривања циљева научне политике, или политике у области научног рада.

3. Потреба критичке валоризације

Дакле, све се променило у нашем друштву и држави СРЈ. Датост обилује конфузијама и непознаницама о валоризацији садашњости, прошлости, али и о антиципацији будућности. Излаз из таквог стања духа јесте критичка валоризација фактора на које смо указали са циљем:

- а) да се види на чему смо;
- б) да се види шта објективно можемо у датом окружењу;
- в) да то што можемо заснујемо на максимално могућој мери извесности, ефикасности, општем добру.

Из наведеног доћи ћемо до сазнања о свим факторима које ваља да комбинујемо, користимо, ефектуирамо у утврђивању научне политике, или политике у области научног рада и њеног утемељења у свеколики друштвени, надамо се, демократски развој.

Реализацију ових циљева валоризације условљавају бројни чиниоци. Ми ћемо указати на неке који су толико познати да могу оставити утисак да су баналне чињенице.

Да би се дошло до релевантних циљева политике у области научног рада, а затим, утицаја научног сазнања стварности на свет политике у друштвеном развоју и односима, ваља валоризовати институционалну структуру научне делатности у СРЈ. То ће омогућити да се изврше одребене редукције, реорганизације, те функционализација институционалне структуре научног рада у појединим регионима и деловима земље. Тако би се дала примерити институционална структура науке стварним потребама земље од око десетак милиона становника. Затим ваља критички валоризовати регионални распоред институција образовања, те промене у регионалним дисперзијама, затим, програмским садржајима који би могли изразити стварне потребе СРЈ.

Реконцептуализација програмских садржаја високог и вишег образовања, наравно са аспекта са којег разматрамо проблем, треба да одговори на неколико битних питања као, на пример: *отвореност* образовних институција за дифузију знања

и модерних идеја у различитим корпусима наука; затим способности образовних институција да брзо мењају програмске садржаје у зависности од развоја науке и нових знања и сазнања; валидност критерија селекције кадрова за научни рад и формирање научног подмлатка, те његове специјализације у функцији циљева политике у области научног рада и његовим појединим сегментима. Ово сигурно нису сва питања, али су довољна за илустрацију могућег приступа проблему.

Поред реченог ваља пратити однос друштва према науци и научном стваралаштву. Сада се успостављају профитабилни односи. Да ли је за наше прилике, навике, свест, постојеће инерције у друштвеним односима — принцип профитабилности довољно рационалан и функционалан као регулатор целине односа у науци, њеног развоја, организације и сл? Или, како регулисати материјални положај науке. Тешко је механички преузети модел неке од западних земаља развијеног капитализма. То би све мање имало смисла. Исто тако ваља видети које су то потврђене вредности из социјалистичког периода развоја које могу издржати неке критерије и мерила времена које долази. Даље, како обезбедити финансирање науке и реализацију њене политике. Које факторе ваља комбиновати: буџет-фондове, операционална истраживања-примене и корисници; фондови-завештања буџет; фондови за развој науке у великим корпорацијама, банкама и сл. Све док се критички не валоризују ове могућности могуће је добро дефинисати циљеве политике у области науке, али зато те циљеве оставити без материјалне основе, или им пак створити неадекватне претпоставке, што је исто.

Упутно је заступати тезу да је оваква или слична валоризација фактора нужна. Поред тога, она се не да обавити на брзину, нити пак у форми импровизације. Отуда је потребан неки план, евентуално дефинисање етапних циљева и сл.

Овакав приступ претендује за стварање темељне основе за дефинисање политике у науци, те њене везе са другим политикама.

4. Евентуални критерији у одређивању циљева научне политике

Следећи нека наша ранија разматрања проблема политике у области науке предлажемо за размишљање неколико принципа од којих би се могло поћи у дефинисању циљева научне политике.

1. Принцип компаративне предности

Овај принцип имао би врло широку примену и могао би се користити у различитим областима науке, као и, на различитим

нивоима регионалне, републичке, државне и међународне димензије. Тако, на пример, ако идемо у сусрет изнетом концепту, или могућности ЕКОЛОШКЕ ДРЖАВЕ, ако смо се претходно споразумели шта је то ЕД, да ли је појам довољно јасан, онда се питамо: а) које су наше предности у односу на непосредно окружење у регионалном и државно-правном погледу; б) како валоризујемо те предности из различитих углова стварности/природни амбијент, еколошки кадрови, еколошке претпоставке — филозофија — развоја на тим темељима регије, краја, државе) у односу на непосредно и шире окружење.

У одређивању циљева научне политике тј. политике у области научног рада овај принцип има вишеструк значај. Не ради се само о коришћењу постојећих ресурса, те предности у комбинацији неких фактора, него се овај принцип јавља и као прва претпоставка за реално укључивање у различите облике и врсте *међународне поделе рада*.

2. Принцип развојности

У дефинисању циљева политике у науци овај принцип омогућава сагледавање свих комплементарних елемената развоја на различитим нивоима друштвене организације, али и у међузависности појединих грана и области науке. Тако, на пример, ако у Црној Гори има неких претпоставки за технологије *композиционих материјала* онда се овај принцип јавља са многостраним значењем. Или, ако се принцип компаративне предности у односу на шири обим окружења покаже релевантним, онда се он јавља у конвергентном односу са принципом развојности.

3. Принцип територијалне (државне) комплементарности

Познато је да смо ми у СФРЈ мање-више развијали *националну науку*. То је имало своје предности, али и своје недостатке. Недостатак је, на пример, оних неколико института за нуклеарне науке, или „научни атест“ за неколико „националних“ жељезара. Међутим, могуће је погледати и другу страну, што није предмет нашег разматрања сада. Зато принцип комплементарности ваља да у дефинисању циљева политике омогући такву дислокацију научних потенцијала свих врста који ће бити комплементарни у вишеслојном значају: материјално-техничком, државно-правном, институционалном, образовном, итд. итд.

Овај принцип има своје значење и у развоју одрамбених механизма друштва тј. у повезивању војноиндустријског и гзв. цивилног комплекса различитих производњи.

Операционализација ових принципа, а нису ни једини ни једино могући, чини се рационалним уз претпоставку валоризације фактора о којима смо говорили. То би могла да буде дру-

га фаза у реконструкцији политике у области научног рада у нас. Трећа би могла бити дефинисање циљева и функционизација средстава (институционалних, материјалних, кадровских и сл) за њихово остваривање уз диверзификацију за поједине области и гране науке.

Dragomir Drašković

RECONCEPTUALISATION OF THE POLICY IN THE FIELD OF SCIENCE

S u m m a r y

Newly created circumstances as well as the new tupe of the organisation of Yugoslav society, with different methods and relations in the production, necessarily demand the policy (objectives) and geneal situation of the productivity and the disposal of ideas, to be reconcepted. Here we have to attribute the special importance to reducing of uncertainty, through developed system of controlling the possible entropies together with the elements of the development in scince and realisation of the reconceptualised objectives.

Speaking of this basic theory, we can elaborate the possible elements of taking up the mentioned conceptualisation (demographical elements, institutional, sociological and enviromental elements). Establishing of these elements in the meaning of the basic theory (reducing of uncertainty), we can point at the necessity of the critical valorisation of scientific certainties and already established science polices.

In the next chapter it is describes the criteria-drafting, having in mind the objectives of the recogceptualised science policy. The main criterias are: a) comparative priority, b) evolution, etc., making the elements of the functioning (operativity) of the described concept.

